

несприятливих наслідків у майбутньому. Результатом кризи може стати й збагачення ресурсів особистості, вироблення, на додачу до вже існуючих звичних способів реагування на критичні ситуації нових, більш ефективних прийомів.

Тобто, життєва криза одночасно є загрозою для особистості, однак і можливістю для її зростання. Шлях виходу з кризи досить індивідуальний і значною мірою залежить від особливостей попереднього періоду, від індивідуально-професійного досвіду особистості та тісно пов'язаний з обставинами життя в цілому.

Пендерецька О.М.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КРИЗИ

*Кафедра психології та філософії
Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет»*

Впродовж останніх 50-60 років проблемі кризи та кризовим інтервенціям була присвячена велика кількість наукових праць. Проте в українській психологічній науці ця тема опинилась у фокусі уваги щойно впродовж останніх кількох років на тлі складних соціально-історичних процесів, які відбуваються в країні. Серед дослідників, чий праці присвячені кризовим станам та їхнім наслідкам слід назвати С.Д. Максименка, Т.М. Титаренко, П.П. Горностая, Г.В. Католик, О.О. Фільца, О. Романчука, Л.М. Вольнової та ін. В Україні накопичено неабиякий досвід практичної допомоги особам, що перебувають у кризових ситуаціях, великий масив спостережень, проте теоретичні дослідження ще не мають достатньо ґрунтового характеру.

Загалом у психології (зарубіжній та вітчизняній) нині не існує єдиного визначення кризи. Як вказує Ф.Є. Василюк у одній із найвідоміших своїх праць «Психологія переживання», «хоча проблематика кризи індивідуального життя завжди була в полі уваги гуманітарного мислення, зокрема і психологічного, як самостійна дисципліна, що розвивається в основному в рамках превентивної психіатрії, теорія криз з'явилась на психологічному горизонті порівняно недавно». Сам Ф.Є. Василюк, досліджуючи переживання людини у так званій критичній ситуації, показував, що «критична ситуація в найбільш загальному плані повинна бути визначена як ситуація *неможливості*, тобто така ситуація, в якій суб'єкт зіштовхується з неможливістю реалізації внутрішніх *необхідностей* свого життя (мотивів, прагнень, цінностей тощо). На переконання Ф.Є. Василюка, існує чотири ключових поняття, за допомогою яких у сучасній психології описуються критичні життєві ситуації, – стрес, фрустрація, конфлікт і криза. Теорії кризи на думку автора є серед найменш розвинених, більшість дослідників вдається до простого перераховування життєвих подій, що можуть, на їхню думку, спричинити кризову ситуацію.

Функціонування особистості в кризі є неминуче ускладненим. По-перше, характерною рисою кризи є відсутність у попередньому досвіді людини інформації про те, як діяти в актуальній складній ситуації. Кризовий стан відрізняється неможливістю особистості продовжувати функціонувати в межах звичних та знайомих моделей поведінки, навіть якщо раніше вони були цілком ефективними, приносили очікувані результати та повністю влаштовували людину. По-друге, напруга та фрустрація, які завжди доводиться переживати в кризі, виснажують організм та психіку, що спричиняє дефіцит внутрішніх ресурсів для пошуку виходу із складної ситуації. Відчуття безпорадності, слабкості, браку сил – типові для кризових станів. Вони блокують активність, перешкоджаючи пошукам нових, конструктивних моделей поведінки.

Проблеми, спричинені переживанням кризи, можуть мати як внутрішньоособистісний, так і міжособистісний, тобто соціально-психологічний характер, вони можуть бути різнорівневими, множинними і охоплювати всі сфери життя людини. Серед найбільш значущих слід відзначити такі.

1. Порушення соціального функціонування:

- труднощі у встановленні та підтриманні соціальних контактів;
- комунікативні порушення;
- труднощі у побудові близьких стосунків;
- криза довіри;
- проблеми у виконанні професійних функцій
- зниження навчальної успішності
- втрата звичної соціальної ролі та статусу тощо.

2. Внутрішньоособистісні проблеми:

- емоційні порушення (страх, тривога, відчай, зниження або нестабільність настрою, субдепресивні та депресивні стани, підвищений рівень агресивності та ін.);
- порушення когнітивних процесів (пам'ять, увага, мислення);
- зниження самооцінки та втрата самоповаги;
- дефіцит впевненості у собі;
- страх перед відповідальністю та неможливість робити вибір;
- втрата сенсу тощо.

3. Порушення фізичного здоров'я:

- психосоматичні розлади;
- загострення наявних раніше хронічних захворювань;
- функціональні розлади;

- зловживання психоактивними речовинами;
- сексуальні розлади;
- порушення сну;
- розлади харчової поведінки та ін.

Поданий перелік не є повним, але не викликає сумніву, що наявність лише кількох із зазначених проблем (ускладнень) здатна поставити під сумнів життєву ефективність особистості. Кризова ситуація супроводжується для особистості психічними та фізичними стражданнями, що знижує якість життя і завдає прямої шкоди на різних рівнях функціонування.

Отже, переживання травматичної кризи, особливо, якщо воно ускладнено множинною природою кризи, наявністю внутрішньоособистісних психологічних проблем в анамнезі, несприятливими зовнішніми обставинами та недоступністю психологічної допомоги та підтримки призводить до серйозних порушень нормального функціонування особистості. Розуміння природи кризових станів, етапів перебігу кризи, співвідношення соціальних та особистісних криз є важливим для розробки конкретних засобів діагностики, попередження та подолання наслідків переживання кризи, програм кризових інтервенцій та посткризової реабілітації.

Руснак Ю. М.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОДИЛЬНОГО ОБРЯДУ У БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРКАХ

Кафедра суспільних наук та українознавства

Вищий державний навчальний заклад України

„Буковинський державний медичний університет”

Три типи родинної обрядовості (весілля, народження та поховання) становлять цілісність людського життя. Вони мають спільну рису – виступають етапом трансформації, переходом із одного стану до іншого. Поховальний та родильний обряди характеризуємо як *межові*, вони знаменують собою початок і кінець людського життя. Весільну обрядовість інтерпретуємо як підґрунтя для межових сімейних обрядів.

Народження дитини – важлива подія у кожній родині: *До на'роже"н'а ді"тини го'туїуци осо'бливо // на'рожен'е ді"тини іе ви'ликим с'в'етом ў ро'дині / а ше / 'першої //* (с. Суховерхів Кіцманського р-ну).

Головною рисою ритуалів, пов'язаних з народженням дитини, є символізм, знаковість реалій, дій. Ще М. Бердяєв зазначав, що мова духовного досвіду є обов'язково символічною. Міфологічно-магічне мислення українців символічне, основою його було поетичне світосприйняття, з часом ця основа стерлася і символізм язичництва перетворився у знаковість. Румунський філософ М. Еліаде вважав, що знак привносить абсолютний елемент, здатний покласти край відносності і плутанині. Щось, що не належить цьому світу, чітко проявляється і тим самим показує напрям або визначає поведінку.

У носіїв буковинського діалекту існували спеціальні позначки, які символізували, що у домі народилася дитина: *Ше іек ді"тина ні" х'решчи'на / то на вікні с'тавили 'миску дого'ри дном // щоб 'а'уди з'нали / 'виіли з до'роги і ні" іш'ли до 'того 'дому ніц по'зичити //* (с. Суховерхів Кіцманського р-ну).

Про архаїчність родильної обрядовості свідчить магічність води, рослин, речей, певних дій: *'Тато ішоу з г'лечиком до по'тока по 'воду // на 'першу та на по'с'лідн'у 'купіл' во'да б'раласи з найб'лищчого проті'чного руча'їв // а'би 'дол'а 'була роз'в'езана //* (с. Вікно Заставнівського р-ну). Символічного значення набували предмети, з якими пов'язана вода: *Во'да г'рїласи ў казан'ку / ў іе'кім 'вар'ет ку'лешу // а'би 'поле 'файно ўро'дило // 'а'еласи ў ко'рито / де ро'біу'си за'міс на хліб / на ба'гацтво //* (с. Стрілецький Кут Кіцманського р-ну). Воду з першого купання немовляти виливали під плодоносне дерево, щоб дитина була найкращою, сильною, здоровою та багатою. Проведемо паралель з поховальним обрядом, перед погребінням тіло померлого омивають. Ця вода вважається мертвою, і її виливали у ті місця, де не ступає нога людини. У такий спосіб проявляється імітативна магія буковинців.

Магічне значення мали різні рослини. У першу купіль обов'язково клали чебрець, ромашку, любисток. Призначення рослин ґрунтується на розкритті їхньої внутрішньої форми: материнка – від мати, чебрець – від чистий, любисток – від любити: *Дні 'першої купілі 'мама ді'тинки 'маіе зва'рити 'купіл' з 'різних трау / з мати'ринки / а'би ма'ле л'убило і ні" забу'вало 'мату / ш чи'бри'цу / а'би 'мало 'чисте 'кіло / л'убистку / а'би ўсі іго л'убили // іек'шо ма'ле / 'тіу'ч'нка / то ў 'купіл' 'кла'дут ше і 'ру'жу / а'би вна 'була та'ка 'сама 'файна / іак та 'к'вітка //* (с. Кам'янка Глибоцького р-ну).

Особливе значення надавалося речам батька та мами, що пояснюється рудиментами контагіозної магії: *На с'під сті'лиці 'поли с 'татової со'рочки / іе'кію то 'тіво'нка / а'би 'доўго ні" за'сигуваласи ў тіу'ках // іе'кію х'лотиц / 'маши ста'нок від со'рочки / а'би 'добру жо'пу бог іму піс'ляу //* (с. Суховерхів Кіцманського р-ну).

За народною уявою, стан „переходу”, саме такий онтологічний статус у народній свідомості має ця подія, надзвичайно важливий у житті людини, і тому всі дії, з ним пов'язані, мають магічне значення. Життєву путь дитини, вірили предки, можна було обумовити конкретними діями: *Під 'голову /шо ўже т'реба // 'хочеш руко'тіл'ника / ўсі'ла'ке зна'р'аді / шо пок'а'деш / то і до рук іму си з'лови' / на шо си по'диви' / то і зро'бити з'можеш //* (с. Добринівці Заставнівського р-ну).

Пологові та післяпологові обряди ґрунтуються на імітативній та контагіозній магіях. Розв'язування вузликів під час пологів, відкривання дверей та вікон відповідало імітативній магії. Перша купіль, коли у воду додавались магічні рослини, здійснювалася згідно з контагіозною магією.